

Cultuureducatie en leesbevordering / de Bibliotheek op school voortgezet onderwijs

Een inventarisatie onder Brabantse bibliotheken

Inleiding

De afgelopen jaren is er in opdracht van de Provincie Noord-Brabant vanuit het project *Innovatie van de Educatieve Functie* aandacht geweest voor de samenhang tussen leesbevordering (de Bibliotheek op school) en cultuureducatie in het primair onderwijs. Zo hebben we [pilots](#) uitgevoerd en er is een [artikel](#) geschreven om Brabantse bibliotheken te inspireren en handvatten te bieden om hiermee aan de slag te gaan. Maar hoe zit het eigenlijk met de samenhang tussen deze twee thema's in het **voortgezet onderwijs** (vo)? Cubiss inventariseerde dit bij de Brabantse bibliotheken. Hieruit vloeit dit stuk voort, wat is bedoeld om jeugdspecialisten vo in Brabant te informeren en inspireren.

Opzet inventarisatie

De inventarisatie is gedaan via telefonische interviews met medewerkers van Brabantse bibliotheken, zoals leesconsulenten en taal- en mediacoaches. Hiervoor is gebruikt gemaakt van een vragenlijst met open antwoorden (zie bijlage). Veertien Brabantse bibliotheken hebben deelgenomen aan de volledige inventarisatie.

Niet alle Brabantse bibliotheken werken momenteel (structureel) samen met het voortgezet onderwijs (vo) en daarom hebben sommige bibliotheken besloten niet (volledig) deel te nemen aan de inventarisatie. Er zijn ook bibliotheken die niet (structureel) samenwerken met het vo, maar die wel de vragen hebben beantwoord, om zo ook hun beelden in kaart te brengen.

De bevindingen zijn anoniem beschreven. De inventarisatie betreft een beperkt aantal verdiepende gesprekken. Daarom is de inventarisatie niet representatief voor alle Brabantse situaties, maar geeft het algemeen inzicht in overkoepelende en ook opvallende bevindingen, die per bibliotheeksituatie kunnen verschillen.

Achtergrondinformatie

In de inventarisatie is gewerkt vanuit een raamwerk dat is afgeleid van Kernvak CKV (www.kernvakckv.nl), Cultuur op School (www.cultuuropschool.nl) en het Landelijk Kennisinstituut Cultuureducatie Amateurkunst (www.lkca.nl). Uit deze geraadpleegde bronnen zijn enkele begrippen afgeleid die zijn toegepast in de inventarisatie.

Cultuureducatie

Cultuureducatie is een verzamelnaam voor kunsteducatie, erfgoededucatie en media-educatie. Literatuureducatie wordt in deze context soms apart vermeld. Cultuureducatie omvat alle vormen van educatie waarbij cultuur als middel of doel wordt ingezet en gaat over leren over, door en met cultuur. Instrumenteel gebruik van cultuur is hierbij niet uitgesloten (bijv. het versterken van sociale cohesie), maar meestal is er wel sprake van cultuur gerelateerde doelstellingen. Denk hierbij aan: kennismaking met of verdieping in kunst, cultureel erfgoed en/of media, genieten van verdieping in kunst, cultureel erfgoed en/of media, leren beoordelen van cultuur en het beoefenen van cultuur.

Het verschil tussen cultuureducatie en *cultuuronderwijs*, is dat het laatste sterker relateert aan formeel onderwijs dan cultuureducatie (dat zowel verwijst naar binnen- als buitenschools).

Hieronder volgt een beschrijving van de verschillende onderdelen van cultuureducatie:

1. *Kunsteducatie*. Kunsteducatie omvat alle kunstvormen, zowel traditionele kunstrichtingen (muziek, dans, theater, beeldende kunst, architectuur, film, fotografie, literatuur) als moderne kunstrichtingen (popmuziek, *gaming*, creatieve nieuwe media, mode en *design*). Jongeren maken bij kunsteducatie kennis met kunst en ontplooiën hun kunstzinnige talenten. In het onderwijs gebruikt men drie verschillende leervormen voor cultuureducatie: actief, receptief en reflectief. De combinatie van alle drie de vormen is de meest effectieve vorm van kunsteducatie. In de actieve leervorm beoefenen leerlingen zelf een kunstdiscipline (bijv. dans). In de receptieve leervorm kijken of luisteren leerlingen naar professionele kunstproducten (bijv. een tentoonstelling). In de reflectieve leervorm 'beschouwen' leerlingen kunstproducten, ze denken, lezen praten erover en wisselen erover van gedachten.
2. *Erfgoededucatie*. Erfgoededucatie omvat onderwijs met en over (materieel en immaterieel) cultuur erfgoed. Het heeft als doel het verleden dichterbij te brengen en het historisch besef te versterken. Tot materieel erfgoed behoren onder andere archeologische vondsten, monumenten en archieven. Tot immaterieel erfgoed behoren onder andere tradities, verhalen en rituelen.
3. *Media-educatie*. Media-educatie leert jongeren over kritisch en kundig omgaan met media en draagt bij tot mediawijsheid. De Raad voor Cultuur omschrijft dit begrip als kennis en vaardigheden waarmee burgers zich kunnen bewegen in een gemedialiseerde samenleving. De term media-educatie gaat over zowel klassieke media (tv, radio, krant) als nieuwe media (internet).
4. *Literatuureducatie*. Literatuureducatie richt zich op de literaire competentie: wanneer iemand de weg weet in het brede aanbod van boeken, kennis heeft van kenmerken van literaire teksten en hiervoor een beargumenteerd oordeel kan geven. In het verlengde van deze term ligt leesbevordering, het streven naar leesplezier (waarbij het veel meer gaat om beleving, identificatie en verbeelding van de tekst). Beter begrip van literatuur kan bijdragen aan leesbevordering en leesplezier. En meer leesplezier en leesmotivatie kan bijdragen tot beter begrip van literatuur. Literatuureducatie wordt meestal tot het taalonderwijs gerekend. Wat opvalt in hoe er over dit begrip wordt gesproken, is dat literatuur enerzijds als kunstvorm wordt genoemd bij kunsteducatie en anderzijds apart wordt benoemd met het accent op de literaire competentie.

Cultuureducatie met Kwaliteit

Cultuureducatie met Kwaliteit is een landelijke regeling die sinds 2013 bestaat. In de vijf grote Brabantse steden (Breda, Eindhoven, Helmond, 's-Hertogenbosch en Tilburg) is deze regeling uitwerkt in de Culturele Ladekast. In de overige gemeenten werkt men met De Cultuur Loper. KunstLoc (voorheen Kunstbalie) en Erfgoed Brabant zijn belangrijke partners in de samenwerking met gemeentelijke partijen.

1. *Culturele Ladekast*. De Culturele Ladekast is een instrument voor een doorlopende leerlijn cultuureducatie. Leerlijnen van verschillende kunstdisciplines zoals muziek, dans, drama, beeldende vorming, literatuur en erfgoed kunnen zo worden

opgebouwd. De 'lades' bevatten culturele activiteiten of lessen die aansluiten op leerdoelen, met een accent op receptief, creërend, reflectief en analyserend vermogen. Bron: www.bureaubabel.nl, geraadpleegd november 2018

2. *De Cultuur Loper*. De Cultuur Loper is een programma waarmee scholen de kwaliteit van de eigen cultuureducatie kunnen verbeteren. Het bevat scholing, coaching en een digitaal platform. Scholen maken in acht stappen vanuit een eigen visie een samenhangend en doorlopend activiteitenprogramma. De ontwikkeling van leerlingen wordt gevolgd aan de hand van de competenties Onderzoek, Creëren en Reflecteren. Men werkt vanuit drie domeinen: 'In huis', 'Met de culturele omgeving' en 'Uit de grote wereld'. Bron: www.decultuurloper.nl, geraadpleegd november 2018

Overkoepelende bevindingen

- Alle geïnterviewde medewerkers kunnen zich vinden in beschrijving van cultuureducatie en dat cultuureducatie uit verschillende elementen bestaat. Cultuureducatie in relatie tot het voortgezet onderwijs bleek in veel gevallen niet heel actief te leven in de organisatie. Er wordt op sommige plekken zeker wat aan gedaan, maar vaak niet echt volgens plannen of structuren.
- Cultuureducatie wordt door de geïnterviewden omarmd, maar meestal vinden de inspanningen hiervoor (en de verbinding met leesbevordering) plaats in het primair onderwijs in plaats van het voortgezet onderwijs.
- Sommige bibliotheken zijn onderdeel van een organisatie waar ook andere culturele organisaties bij zijn aangesloten, zoals een theater of centrum voor de kunsten. Dit kan stimulerend werken voor de samenhang tussen leesbevordering en cultuureducatie. Hoewel er in de inventarisatie voorbeelden werden benoemd, is het feit dat deze partijen samen onder één dak zitten (vooralsnog) nog niet per se een garantie voor actieve samenwerking op cultuureducatie. 'Vooralsnog' omdat in sommige gevallen de bibliotheek nog niet zo lang met andere partijen samen onder één dak zit en de samenwerking zich nog verder aan het ontwikkelen is. De wil is er vaak wel en de diversiteit aan kennis is in huis, maar de samenwerking moet nog vorm krijgen. Hoe de samenhang tussen leesbevordering (de Bibliotheek *op school* vo) en cultuureducatie in deze *settings* ervoor staat, is dus afhankelijk per bibliotheeksituatie.
- Of cultuureducatie ook een ingang kan zijn voor bibliotheken in het kader van samenwerking op lezen, is niet eenduidig te zeggen. Eén bibliotheek benoemt dat dit onderwerp een interessante eerste 'binnenkomer' kan zijn richting het vo. Anderzijds zijn er meer geïnterviewden die juist denken dat het andersom beter werkt: als je al binnen bent met de Bibliotheek *op school* vo (dBos vo) of leesbevordering, dan kan dat een ingang vormen voor cultuureducatie.
- Het begrip Cultuureducatie met Kwaliteit is in bijna alle situaties bekend. In veel gevallen kennen de geïnterviewden De Cultuur Loper en De Culturele Ladekast vanuit het primair onderwijs. Een paar geïnterviewden kenden één van de twee termen en twee geïnterviewden waren niet bekend met De Cultuur Loper noch De

Culturele Ladekast. Enkele bibliotheken benoemden expliciet dat er geen plannen zijn of prioriteit is om deze programma's door te trekken naar het vo.

- De term media-educatie is een bekend begrip voor de geïnterviewden en wordt in een adem met mediawijsheid genoemd. Meerdere bibliotheken benoemen hierbij hun activiteiten en andere inspanningen met betrekking tot informatievaardigheden en mediawijsheid (digitale geletterdheid), zoals de toepassing van lessen(reeksen), workshops en activiteiten zoals omgang met *social media*. Wat opvalt is dat bij de term media-educatie ook activiteiten rondom maakonderwijs worden benoemd (bijv. *Makersbuzz*, *FabLab*). Maakonderwijs stimuleert de creativiteit van jongeren en kan een bijdrage leveren aan digitale geletterdheid.
- De term cultuureducatie wordt in veel gevallen geassocieerd met literatuureducatie. In sommige gesprekken ging het ook over het verschil tussen leesbevordering en literatuureducatie. Soms liet dit verschil zich lastig beschrijven door de geïnterviewden. De begrippen zijn dan ook lastig om los van elkaar te zien; de scheidslijn is dun vanwege de samenhang tussen de twee begrippen. Qua bibliotheekinspanningen op het vlak van literatuureducatie op het vo werden Lezen voor de Lijst en Schrijversbezoeken het meest genoemd. Daarnaast noemden veel bibliotheken ook voorleeswedstrijd Read2me!.
- Erfgoededucatie is een thema waar enkele geïnterviewde bibliotheken wel iets mee deden of doen, maar waarbij niet iedereen zich er zo sterk van bewust was dat dit ook cultuureducatie is. Aan de andere kant benoemden meerdere geïnterviewden dat dit vooral een thema is waar andere instellingen (al dan niet in afstemming met de bibliotheek) op actief zijn, zoals een heemkundekring.
- De samenhang tussen cultuureducatie en dBos vo/leesbevordering verschilt heel erg per situatie, maar is over het algemeen (nog) geen vanzelfsprekende en doorontwikkelde samenhang. De gesproken personen vertegenwoordigen bibliotheken die allemaal actief zijn in het primair onderwijs (po), maar zoals eerder benoemd is niet iedere bibliotheek structureel actief op het voortgezet onderwijs. Hier zijn verschillende situatieafhankelijke redenen voor, zoals het ontbreken van formatie of het feit dat het lastig is om 'binnen te komen' op het voortgezet onderwijs. Waar het gaat met de verbinding met cultuureducatie gaven sommigen bibliotheken dan ook aan eerst met de basis bezig te zijn rondom leesbevordering (of dBos) op het vo, laat staan dat ze zich bezig kunnen houden met de samenhang met cultuureducatie.
- Kansen en mogelijkheden voor verbinding tussen cultuureducatie en leesbevordering worden gezien en erkend, maar waar de een al een logische koppeling heeft, is het in veel andere gevallen nog een brug te ver.
- Uitgaande van de Bibliotheek *op school* vo en haar bouwstenen valt er nog wat te behalen, gezien cultuureducatie geen expliciet doel is van dBos.

Aanbevelingen voor vervolgstappen

- *Gebruik de basis die (onbewust) al is gelegd.* Meerdere geïnterviewden gaven voorbeelden van activiteiten op het vlak van media-educatie en literatuureducatie. Dit zijn onderdelen van cultuureducatie. In veel gevallen is er dus al wel sprake van een cultuureducatieve activiteiten, zij het niet 'gekoppeld' aan leesbevordering/dBos vo en/of (structureel) geborgd in plannen en structuren. Hier liggen kansen en mogelijkheden om de samenhang of koppeling te maken en uit te bouwen.
- *Gebruik literatuureducatie als ingang bij het vo.* Leesbevordering is vaak de eerste ingang tot samenwerking met het vo en daarom is er vaak niet meteen al de koppeling met cultuureducatie. Cultuureducatie zou mogelijk wel een ingang kunnen zijn naar het vo, door het accent op literatuureducatie te leggen via bijvoorbeeld Lezen voor de Lijst of Schrijversbezoeken. Dit kan ook onder de vlag van dBos. Bij de bevindingen benoemden sommigen dat cultuureducatie geen expliciet doel is van dBos, maar uitgaande van de doelstellingen met betrekking tot lezen en leesplezier stimuleren kan cultuureducatie (met daarbij expliciet literatuureducatie) wel een ingang zijn om een bijdrage te leveren aan deze doelstellingen. In dat opzicht kan cultuureducatie -in relatie tot literatuureducatie en leesbevordering- onderdeel zijn van de bouwstenen 'Activiteiten' en 'Lees- en Mediaplan'.
- *Leg het contact met partners.* Zoek culturele partners op, leer elkaar beter kennen. Wat doen zij voor of met het vo, wat doet de bibliotheek voor het vo en wat kan eventueel samen worden opgepakt?
- *Gebruik cultuureducatie als gesprekstopic.* Neem het onderwerp cultuureducatie mee in het gesprek met de middelbare school. Wat doet de school met dit onderwerp en zijn daarin haakjes te vinden? Dit kan breed worden ingestoken, maar men kan ook verdiepen op onderdelen van cultuureducatie, zoals literatuureducatie, media-educatie en maakonderwijs. Verdieping op literatuureducatie kan een interessante route zijn, vanwege de relatie met leesbevordering.
- *Bekijk buitenschoolse mogelijkheden.* De verbinding tussen cultuureducatie en leesbevordering kan ook in een buitenschoolse setting worden georganiseerd, denk aan een tentoonstelling in de bibliotheek met daaraan een activiteit gekoppeld. Zo ontstond er in het verleden een idee om op vijf grote stations te werken met rappende voorlezers (dit idee is (nog) niet in de praktijk gebracht).
- *Haal inspiratie uit de dBos vo toolkit.* Op de 'pro' website van de Bibliotheek op school is bij de [toolkit lezen](#) een stuk te vinden over voortgezet onderwijs met informatie over Lezen voor de Lijst, creatief schrijven en praten over romanfragmenten.

Deze inventarisatie is tot stand gekomen met medewerking van Patrice Matthee, Christien Osinowo, José Peijen en Arabella Broers. Wil je aan de slag met dit onderwerp of ben je ermee bezig? De adviseurs van Cubiss denken graag met je mee. Meer weten? Neem contact op met [Arabella Broers](#).

Bijlage: basisvragen voor het gesprek

Omschrijving cultuureducatie

“Alle vormen van educatie waarbij cultuur als doel of als middel wordt ingezet. Cultuureducatie is leren over, door en met cultuur. Het is een verzamelnaam voor kunsteducatie, erfgoededucatie, media-educatie en literatuureducatie. Cultuureducatie verwijst naar zowel binnen- als buitenschools met als kern cultureel bewustzijn en zelfreflectie van de leerling.”

1. Dit is het raamwerk van cultuureducatie, kun je je hierin vinden?

Zo ja, noem maximaal 5 items waaraan jij dit relateert in jouw praktijk.

Zo nee, wat is het volgens jullie organisatie wel?

2. Uitleg Cultuureducatie met Kwaliteit

Ben je bekend met De Culturele Ladekast en/of De Cultuur Loper?

Zo ja, hoe zet je dit in? Geef een paar voorbeelden.

Zo nee, geef een toelichting.

3. Ben je bekend met Erfgoededucatie?

Zo ja, hoe zet je deze discipline in in je dagelijkse praktijk?

Zo nee, geef een toelichting.

4. Ben je bekend met Media-educatie?

Zo ja, in hoeverre zet je deze discipline in in je dagelijkse praktijk?

Zo nee, geef een toelichting.

5. Ben je bekend met Literatuureducatie?

Zo ja, in hoeverre zet je dit in in je dagelijkse praktijk?

Zo nee, geef een toelichting.

6. In hoeverre vind je dBos gerelateerd aan cultuureducatie. Geef dit aan op een schaal van 1-5 en licht toe.